

ISAWP: Kapsayıcı Cinsellik - Olasılıklarla Dolu Bir Dünya

İyi Uygulamalar Rehberi

Feragatname, Teşekkür ve Telif Hakları

Teşekkür

Bu yayın, Avrupa Komisyonu tarafından 2024-1-ES02-KA210-YOU-000247025 numaralı Hibe Anlaşması kapsamında finanse edilen ERASMUS+ Küçük Ölçekli Ortaklık projesi “ISAWP: Kapsayıcı Cinsellik – Olasılıklarla Dolu Bir Dünya” çerçevesinde desteklenmiştir.

Yasal Uyarı

Bu yayının hazırlanmasına Avrupa Komisyonu tarafından verilen destek, içeriğin yalnızca yazarların görüşlerini yansıttığı ve Komisyon’un bu içeriğe dair hiçbir sorumluluk kabul etmediği anlamına gelir. Bu yayında yer alan bilgilerin herhangi bir şekilde kullanımından Komisyon sorumlu tutulamaz.

Telif Hakkı Bildirimi

CC BY-NC-SA

Bu lisans, kullanıcıların içeriği yalnızca ticari olmayan amaçlarla her ortam veya formatta dağıtmasına, yeniden düzenlemesine, uyarlamasına ve üzerine inşa etmesine izin verir. Ancak, içerik oluşturucusuna atıfta bulunulması gereklidir. İçeriği yeniden düzenlerseniz, uyarlar veya geliştirirseniz, ortaya çıkan materyali aynı lisans koşulları altında paylaşmanız gerekir.

CC BY-NC-SA lisansı aşağıdaki unsurları içerir:

- BY (Atıf): İçeriğin oluşturucusuna atıf yapılmalıdır.
- NC (Ticari Olmayan): Yalnızca ticari olmayan kullanıma izin verilir.
- SA (Aynı Lisansla Paylaşım): Uyarlamalar aynı lisansla paylaşılmalıdır.

İçindekiler

Giriş	4
1. TEMEL İLKELER.....	4
1.1 Hak Temelli ve Kapsayıcılığa Dayalı Yaklaşım.....	5
1.2 Toplumsal Cinsiyet Perspektifi ve Kesişimsellik.....	6
2. DUYGUSAL-CİNSEL EĞİTİMİN TEMEL KONULARI	7
2.1 İlişkiler.....	7
2.2 Değerler, Haklar, Kültür ve Cinsellik	7
2.3 Toplumsal Cinsiyeti Anlamak	7
2.4 Şiddet ve Kişisel Güvenlik	8
2.5 Sağlık ve İyi Oluş Becerileri.....	8
2.6 İnsan Vücudu ve Gelişim	8
2.7 Cinsellik ve Cinsel Davranış	8
2.8 Cinsel ve Üreme Sağlığı	9
3. PAYDAŞ GRUPLARINA GÖRE İYİ UYGULAMALAR	9
3.1 Gelişimsel Engelli Gençlerle Çalışırken	10
3.2 Aileler ve Bakım Verenlerle Çalışma	10
3.3 Uzmanlarla ve Öğretmenlerle Çalışma	11
3.4 Tabular, Klişeler ve Zor Etkileşimlerin Yönetimi.....	12
4. İZLEME, DEĞERLENDİRME VE İYİLEŞTİRME.....	15
5. KAYNAKLAR VE REFERANSLAR.....	16
6. TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	17

GİRİŞ

0.1 Rehberin Amacı

Cinsellik eğitimi temel bir insan hakkıdır; buna rağmen özellikle gelişimsel ve bilişsel güçlükleri olan gençler (15–24 yaş) sıklıkla kapsayıcı, kaliteli eğitime erişimden yoksundur. Bu rehber, kanıta dayalı yöntemleri, uluslararası standartları ve İspanya, Portekiz ve Türkiye ortaklarımız tarafından pilot uygulanan yenilikçi uygulamaları bir araya getirir:

- Duygusal-cinsel eğitimin gelişimsel engelli 15–24 yaş arası öğrenenler için erişilebilir, ilgi çekici ve anlamlı olmasını sağlamak,
- Eğitimcilere, ailelere ve profesyonellere kapsamlı cinsel eğitim kapsamında UNESCO’nun sekiz ana kavramını kapsayan oturumları tasarlama, yürütme ve değerlendirme konusunda pratik araçlar ve stratejiler sunmak,
- Özerkliği, saygıyı ve iyilik hâlini teşvik eden hak temelli, toplumsal cinsiyet duyarlı ve travma-bilinçli bir yaklaşımı yaygınlaştırmak.

0.2 Kime Yöneliktir?

Bu rehber aşağıdaki gruplar için hazırlanmıştır:

- Resmi veya resmi olmayan ortamlarda duygusal-cinsel modüller tasarlayan ve uygulayan eğitici ve kolaylaştırıcılar,
- Cinsel eğitim müfredatlarına Evrensel Öğrenme Tasarımı (UDL) ve kapsayıcı pedagojiyi entegre eden müfredat geliştiricileri,
- Öğrenilenleri evde pekiştirmek ve cinsellik/ilişkiler hakkında destekleyici bir ortam oluşturmak isteyen aileler ve bakım verenler,
- Öğrenenler için çok disiplinli destek koordine eden özel eğitimciler, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları gibi eğitim ve sağlık profesyonelleri.

0.3 Rehber Nasıl Kullanılır?

1. Hak temelli, kesişimselliği gözeten ve kapsayıcı çerçevelerle çalışmak için Bölüm 1 (Temel İlkeler) ile başlayın.
2. Sekiz UNESCO kavramının kısa özetleri ve kavramsal ilerleyişi için Bölüm 2 (Temel Konular) bölümüne başvurun; böylece temel kavramlardan daha ileri düzey konulara mantıklı bir geçiş sağlanır.
3. Öğrenenlere, ailelere ve profesyonellere yönelik uygulamalı stratejiler için Bölüm 3 (Paydaşlara Göre İyi Uygulamalar) bölümünü uygulayın.
4. Uygulama sırasında başvurmak üzere kamuya açık araçkılavuzlar, web kaynakları ve çokluortam kanallarına erişim için Bölüm 5 (Kaynaklar ve Referanslar) bölümünden yararlanın.
5. Esnek uyarılama ilkesini benimseyin: her modül çevrimiçi, yüz yüze veya hibrit biçimde uygulanabilir; etkinlikler grup büyüklüğüne, kültürel bağlama ve teknolojik olanaklara göre değiştirilebilir veya sadeleştirilebilir.

1- TEMEL İLKELER

Bu bölüm, kapsayıcı duygusal-cinsel eğitimin kuramsal ve etik temellerini ortaya koymaktadır. İnsan haklarını, evrensel erişilebilirliği ve kesişimsel farkındalığı merkeze alan bir yaklaşım, eğitimcilerin bilişsel ya da gelişimsel profili ne olursa olsun her öğrenenin gerekli desteği ve saygıyı görmesini sağlar.

1.1 Hak Temelli ve Kapsayıcılığa Dayalı Yaklaşım

Duygusal-cinsel eğitim bir lüks değil, temel bir insan hakkıdır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) 24. maddesi, “ayrımcılığa uğramaksızın ve eşit fırsat esasına göre” kapsayıcı eğitimi zorunlu kılar ve “bireyin gereksinimlerine uygun makul düzenlemeleri” açıkça talep eder. Pratikte bu şu uygulamaları gerektirir:

Evrensel Öğrenme Tasarımı (UDL):

- **Çoğul Sunum Yöntemleri (Multiple Means of Representation):** Temel kavramları en az üç farklı formatla sunun — yazılı özetler, RSAC kütüphanesinden alınmış piktogram dizileri ve anlatımlı kısa animasyonlar (ör. AMAZE'in ergenlik ve rıza ile ilgili videoları gibi).
- **Çoğul İfade Yöntemleri (Multiple Means of Expression):** Öğrenenlerin bilgiyi sözlü açıklama, piktogram storyboard çizimi veya rol-oyunu ile göstermesine olanak verin. Her mod için birer şablon sağlayın (ör. “rıza isteme adımlarını üç resimle çiz” gibi).
- **Çoğul Katılım Yöntemleri (Multiple Means of Engagement):** Konu seçeneği sunarak (ör. romantik ilişkiler mi yoksa çevrimiçi sınırlar mı) ilgiyi ve anlamlılığını artırın; Mentimeter kelime bulutları gibi etkileşimli anketlerle katılımcı ilgi alanlarını ortaya çıkarın.

Erişilebilir Materyaller:

- **Görsel Erişilebilirlik:** Yüksek kontrastlı renk şemaları (açık arka plan üzerinde koyu metin), en az 18 punto sans-serif yazı tipi ve sayfa başına tek bir ana fikir olacak şekilde sade slayt düzenleri kullanın.
- **Bilişsel Erişilebilirlik:** Kolay-okunur dil kullanın — kısa cümleler, etken yapı — ve her paragrafın yanında ana fikri gösteren bir piktograma yer verin. Mümkünse her el kitabının sonunda “easy-read” (kolay okunur) özet kutusu ekleyin.
- **Multimedya Erişilebilirliği:** Tüm videolar senkronize altyazı ve sesli betimleme içermelidir. İndirilebilir transkriptler sağlayın ve yalnızca ses oynatma seçeneği sunun.

Makûl Düzenlemeler (Reasonable Accommodations):

- **Ek Süre:** Sınavlar, rol-oyunlar ve tartışmalar için ek düşünme/sunma süresi tanıyın.
- **Yardımcı Teknolojiler:** Ekran okuyucular, metinden-sese yazılımlar ve motor ya da okuma güçlüğü olan katılımcılar için alternatif giriş cihazlarının kullanımını kolaylaştırın.
- **Esnek Gruplama:** Hassas konular için küçük grup ve birebir seçenekleri sunun; öğrenenin kendini en güvende hissettiği formatı seçmesine izin verin.

UDL ilkelerini ve makûl düzenlemeleri program tasarımının her aşamasına dâhil ederek, eğitimciler CRPD'nin gerekliliklerini uygulamaya koymuş olur — böylece hiçbir öğrenen geride bırakılmaz.

1.2 Toplumsal Cinsiyet Perspektifi ve Kesişimsellik

Cinsellik eğitimi yalnızca tarafsız gerçekleri sunmaktan ibaret olamaz; öğrenenlerin yaşamlarını biçimlendiren kesişen eşitsizlik sistemleriyle yüzleşmeli ve bunları çözmeyi hedeflemelidir. Bu amaçla iki tamamlayıcı çerçeve rehberlik eder: toplumsal cinsiyet analizi ve kesişimsellik.

Toplumsal Cinsiyet Analizi Araçları

- Genderbread Person (Toplumsal Cinsiyet Modeli):
- Bu erişilebilir model, doğumda atanan cinsiyeti, toplumsal cinsiyet kimliğini, toplumsal cinsiyet ifadesini ve çekim/ilgiyi dört ayrı ölçek halinde ele alır. Eğiticiler dokunmatik ekranlı dijital versiyonları ya da basılı kopyaları; ayrıca büyük puntolu, kolay okunur anahtar terimler ile birlikte kullanarak öğrenenlerin her bir ekseninde kendilerini konumlandırmalarına yardımcı olabilirler.
- Vaka Çalışması Tartışmaları:
- Kısa örnek durumlar sunun (ör. “Alex, kendisi için they/them zamirlerini kullanıyor ve kültürünün ‘erkeksi’ kabul ettiği kıyafetleri giyiyor”) ve küçük gruplarda tartışma yürüterek sosyal beklentilerin Alex’in ilişkilerini ve özsaygısını nasıl etkilediğini irdeleyin.

Kesişimsellik (Intersectionality)

- Kavram Tanıtımı:
- Kimberlé Crenshaw (1989) tarafından ortaya konan kesişimsellik kavramı, birden fazla kimliğin (ör. otizm tanısı, Latin kökeni, trans kimlik vb.) bir araya gelerek ayrıcalık ve dışlanmanın özgün biçimlerini nasıl ürettiğini açığa çıkarır. Eğiticiler bu çerçeveyi kısa, somut örneklerle sunarak kavramın günlük hayattaki yansımalarını görünür kılmalıdır.
- Kişisel Haritalama Etkinliği:
- Öğrenenlere üç kimlik belirleyici (ör. engellilik, cinsiyet, din) yazdıran basit bir çalışma kağıdı verin; ardından kolaylaştırıcı desteğiyle her bir kimlik için birer güçlük ve birer güç kaynağı (güçlü yön) belirlemelerini isteyin. Bu görsel alıştırma empatiyi ve öz-farkındalığı geliştirir.

Güvenli Alanlar

- Kuralların Birlikte Oluşturulması:
- İlk oturumda, piktogramlar kullanarak ortak bir “Saygı Bildirgesi” (Respect Charter) oluşturun; örnek maddeler:
 - Gizlilik: Kilit simgesi + “Burada paylaştıklarım burada kalır.”
 - Saygılı Dil: Konuşma balonu simgesi + “Nazik konuş, hakaret yok.”
 - Yanlış Soru Yoktur: Soru işareti simgesi + “Tüm sorulara açığız.”
- Sürekli Uygulama:
- Bildirgeyi ekranda ve basılı poster halinde görünür tutun. Tartışmalar yoğunlaştığında grubu hatırlatması için katılımcılar arasında dönüşümlü bir “Güvenli Alan Görevlisi” belirleyin.

Stereotiplere Meydan Okuma

- Efsane–Gerçek (Myth vs. Fact) Quizleri:
- Etkileşimli anketlerle yaygın yanlış inanışları çürütün (ör. “Efsane: Gelişimsel engelli kişiler cinsel çekim hissetmez.” → Yanlış). Bu tür anketlerin ardından, kendi deneyimlerini paylaşan bir öz-destekçiden (self-advocate) kısa bir video tanıklığı göstermek etkiyi güçlendirir.
- Kapsayıcı Dilin Rol Modeli Olarak Kullanımı:
- Eğiticiler, öğrenenin tercihi göre kişi-öncelikli (person-first) ya da kimlik-öncelikli (identity-first) dili tutarlı biçimde kullanarak özerkliği ve öz-tanımlamayı gösterirler (ör. “Down sendromlu birey” ile “Down sendromlu kişi” arasındaki tercih konusunda bireyin yönelimi esas alınır). Bu tutum, saygı ve tanınma kültürünü pekiştirir.

2- DUYGUSAL - CİNSEL EĞİTİMİN TEMEL KONULARI

Bu bölüm, UNESCO'nun kapsamlı cinsel eğitim (Comprehensive Sexuality Education — CSE) için belirlediği sekiz temel kavramın 15–24 yaş arası gelişimsel engelli öğrenenlere uyarlanmış kısa ve anlaşılır tanımlarını sunar. Her kavram bir öncekini temel alacak şekilde düzenlenmiştir; böylece temel kişilerarası becerilerden cinsel ve üreme sağlığına ilişkin daha gelişmiş bilgiye doğru tutarlı bir ilerleme sağlanır.

2.1 İlişkiler

Tanım: Saygıya dayalı, özenli ve rızaya uygun kişilerarası ilişkiler geliştirmek ve sürdürmek için gerekli bilgi ve beceriler.

Temel Bileşenler:

- Aile, arkadaşlık, romantik ve akran ilişkileri
- İletişim teknikleri (etkin dinleme, “ben dili” ifadeleri)
- Sınırlar ve karşılıklı saygı

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Tipik ilişki senaryolarını gösteren piktogram dizileri
- Basitleştirilmiş diyalog içeren rol-oyunu senaryoları
- Sağlıklı ve sağlıksız ilişkiler algısını ölçmek için etkileşimli anketler

2.2 Değerler, Haklar, Kültür ve Cinsellik

Tanım: Kültürel normların, insan haklarının ve kişisel değerlerin cinsellik ile ilgili tutum ve davranışları nasıl şekillendirdiğini anlama.

Temel Bileşenler:

- İnsan hakları çerçeveleri (ör. CRPD)
- Kültürel ve dini etkiler
- Cinsiyet ve cinsellik etrafındaki bireysel ve toplumsal değerler

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Farklı kültürel bakış açılarını karşılaştıran kolay-okunur vaka çalışmaları
- Stereotipleri çürütmeye yönelik “Efsane vs. Gerçek” etkinlikleri
- Görsel değer-açıklama kartları kullanarak yapılandırılmış tartışmalar

2.3 Toplumsal Cinsiyeti Anlamak

Tanım: Toplumsal cinsiyet kimliği, ifadesi, roller ve güç ilişkileri üzerine keşif.

Temel Bileşenler:

- Biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet kimliği ve toplumsal cinsiyet ifadesi arasındaki ayrım
- Sosyalleşme süreçleri ve stereotipler
- Güç dinamikleri ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Büyük etiketler ve sesli betimleme içeren Genderbread Person görsel aracı (veya eşdeğeri)
- Kavramları örneklerle eşleştirmeye yönelik sınıflandırma etkinlikleri (kimlik, ifade vb.)
- Kişisel deneyimleri ortaya çıkarmaya yönelik küçük grup anlatı-çalışmaları

2.4 Şiddet ve Kişisel Güvenlik

Tanım: Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve tacizi tanıma, önleme ve uygun şekilde yanıt verme becerileri ile farkındalık.

Temel Bileşenler:

- Rıza (consent) ve zorlama/koersiyon tanımları
- Tanık/seyirci müdahalesi (bystander intervention) stratejileri
- Kişisel güvenlik planlaması ve destek ağları

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Piktogram temelli “rıza sürekliliği” (consent continuum) çizelgeleri
- Ret etme/geri çekilme becerilerinin rehberli uygulamaları (“Hayır, hayır demektir” pratikleri)
- Güvenli bildirim adımlarını gösteren basit akış şemaları

2.5 Sağlık ve İyi Oluş Becerileri

Tanım: Fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlığı destekleyen yaşam becerileri.

Temel Bileşenler:

- Duygusal zekâ ve stres yönetimi
- Karar verme ve problem çözme becerileri
- Özsavunuculuk (self-advocacy) ve dayanıklılık (resilience)

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Emoji ile ruh hâli yoklamaları (check-in) ve duygu düzenleme (mood-regulation) egzersizleri
- Karar süreçleri için adım adım görsel rehberler
- Kolaylaştırıcı yönlendirmeleriyle eş-destek çemberleri (peer-support circles)

2.6 İnsan Vücudu ve Gelişim

Tanım: Anatomya, ergenlik sırasında beden değişiklikleri ve normal cinsel gelişim hakkında doğru bilgi.

Temel Bileşenler:

- Üreme anatomisi ve fizyolojisi
- Ergenlik dönemi kilometre taşları (adet görme, ereksiyon vb.)
- Gelişimsel çeşitlilik ve bireysel farklılıklar

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Dokunulabilir modeller ve 3B görsellerle anatomi sunumu
- Görselleri anahtar terimlerle eşleştiren basit tablolar
- Altyazılı ve sesli betimlemeli animasyon videolar (örn. AMAZE içerikleri)

2.7 Cinsellik ve Cinsel Davranış

Tanım: Cinsel hisleri, davranışları, yönelimleri ve cinsel ifadenin yelpazesini anlama.

Temel Bileşenler:

- Cinsel arzuların ve duyguların doğası
- Farklı yakınlık ve cinsel ifade biçimleri (romantik, platonik, cinsel)
- Sağlıklı/riski davranışların ayrımı ve güvenli ilişki uygulamaları
- Medya ve pornografi okuryazarlığı (etkileri ve sınırlar)

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Rıza ve yakınlık senaryolarını gösteren piktogram uygulamaları
- “İyi dokunuş / kötü dokunuş” ayrımını öğreten sınıflandırma oyunları
- Cinsel yönelim ve kimlik terimlerinin kolay-okunur tanımları ve örnek hikâyeler
- Medya içeriğini eleştirel değerlendirme için basitleştirilmiş kontrol listeleri

2.8 Cinsel ve Üreme Sağlığı

Tanım: Gebelikten korunma, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların önlenmesi, gebelik bakımı ve gençlere yönelik sağlık hizmetlerine erişim gibi kapsamlı üreme sağlığı bilgileri.

Temel Bileşenler:

- Korunma yöntemleri ve ikili koruma (condom + diğer yöntemler)
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar (belirtiler, test, tedavi) ve HIV önleme (PrEP/PEP)
- Gebelik öncesi bakım, doğum hakları ve güvenli gebelik hizmetleri hakkında bilgi
- Genç dostu sağlık hizmetleri bulma ve randevu alma becerileri

Gelişimsel Engelliliklere Uyum:

- Korunma seçeneklerinin görsel menüleri (tek sayfa, ikonlu)
- Telefonla randevu alma veya kliniğe başvuru yapma rol-oyunları
- Yerel/çevrimiçi destek hizmetlerinin kolay-okunur rehberi ve iletişim listesi

3- PAYDAŞ GRUPLARINA GÖRE İYİ UYGULAMALAR

Yüksek düzeydeki ilkeleri ve temel kavramları somut öğrenme deneyimlerine dönüştürmek için stratejilerin her paydaşın gereksinimlerine ve bağlamına göre uyarlanması şarttır. Bölüm 3, her dersin erişilebilir, katılımcı ve yaşam gerçeklerine saygılı olmasını sağlamak amacıyla üç temel hedef kitle için en iyi uygulamaları sıralamaktadır: gelişimsel engelli gençler, onların aileleri ve bakım verenleri ile programı tasarlayıp uygulayan profesyoneller.

Öğrenenlerin bilişsel ve iletişimsel profillerini merkeze alarak, eğiticiler içeriği “mesaj-öncelikli” piktogram tasarımı, çok-duyusal sunum teknikleri ve kademeli (scaffolded) etkinliklerle uyarlayabilir; bu yaklaşımlar rızayı ifade etme, ilişkilerde yol alma ve kişisel haklar için savunuculuk yapma konusunda güven oluşturur. Aynı zamanda aileleri kolay-okunur araçlar, mitleri çürüten materyaller ve yapısal diyalog formatları ile donatmak, öğrenmenin sınıfın ötesine — değerlerin ve davranışların modellendiği günlük ortamlara — taşınmasını garantiler.

Profesyoneller ve kolaylaştırıcılar için bu rehber, Evrensel Öğrenme Tasarımı (UDL), travma-bilinçli kolaylaştırma ve keşimsel toplumsal cinsiyet farkındalığını birleştiren entegre bir yaklaşım sunar; eş-kolaylaştırma, erişilebilir oturum planlaması ve veri odaklı izleme hakkında pratik öneriler içerir. Bu paydaşlara yönelik kılavuzlar bir araya geldiğinde tutarlı bir çerçeve oluşturur: öğrenenler özerklik ve öz-yeterlik kazanır, aileler cinsel sağlık eğitiminde aktif ortaklar haline gelir ve eğiticiler kültürel tabuları yönetme, zorlu etkileşimlerle başa çıkma ve sürekli iyileşmeyi sürdürme konusunda güçlenir.

3.1 Gelişimsel Engelli Gençlerle Çalışırken

3.1.1 İçerik ve Etkinliklerin Uyarlanması

1. Mesaj-Öncelikli Piktogram Tasarımı

- Öğrenme hedefini tek bir cümleye indirgemekle başlayın.
- 3–7 net, metafor içermeyen ikon seçin (ör. “sevgi” için kalp, “sınırlar” için trafik ışığı) ve her birinin altına tek kelimelik etiketler yerleştirin.
- İkonları anlatı yapısını yansıtacak şekilde sıraya dizin (başlangıç → çatışma/zorluk → çözüm). (CAST, 2018)

2. Parçalara Ayrılmış Öğrenme Modülleri

- Her alt konuyu 20–25 dakika ile sınırlayın; düşünme veya hareket için ara verin.
- Her bölümün sonunda öğrenmeyi pekiştirmek için “izlek” (breadcrumb) özetleri kullanın.

3. Çok-Duyulu / Çok-Modlu Öğretim

- Farklı öğrenme tercihlerini karşılamak için görselleri (slaytlar, piktogramlar), sesli anlatımı, dokunulabilir gereçleri (anatomik modeller, kondom modelleri) ve altyazılı videoları (örn. AMAZE animasyonları) birleştirin.

3.1.2 Aktif Katılım ve Güçlendirme

1. Isınma (Ice-Breaker) Etkinlikleri

- Bağ kurmak ve iletişim araçlarını modellemek için emoji veya piktogram ile yoklama yapın (“Bugün kendinizi nasıl hissediyorsunuz?”).

2. Etkileşimli Anketler ve Kelime Bulutları

- Mentimeter veya benzeri platformları kullanarak açık uçlu sorular sorun (ör. “Rıza nedir?”) ve grup yanıtlarını anında görselleştirerek tartışmayı tetikleyin.

3. Yönlendirilmiş Rol-Oyunlar

- Sınır koyma, yardım isteme veya rahatsızlığı ifade etme gibi durumlar için basitleştirilmiş senaryolar sağlayın.
- Her öğrenenin hem uygulama hem de gözlem yapabilmesi için roller arasında dönüşüm sağlayın.

4. Ortak Üretim (Co-Creation) Atölyeleri

- Öğrenenleri belirli bir kavram etrafında kendi piktogram anlatılarını tasarlamaya davet edin (örn. bir kliniğe erişim adımları); bu, sahiplenmeyi ve öz-savunuculuğu teşvik eder.

3.1.3 Erişilebilir Materyaller (Görsel, Basit, Etkileşimli)

- Yüksek Kontrastlı Grafikler: Piktogramların ve metnin arka plan üzerinde kolayca öne çıkmasını sağlayın.
- Büyük Puntolu, Kolay Okunur Metin: Her ekran veya sayfada yalnızca bir ana fikre yer verin.
- Yapılandırılmış Gezinti: Tüm materyallerde tutarlı bir düzen kullanın (başlık → görsel → etiket → kısa açıklama).
- Alternatif Medya: Tüm yazılı içerikler için ses kayıtları ve transkriptler sunun; videoların altyazı ve ses betimlemeleri (audio description) olduğundan emin olun.

3.2 Aileler ve Bakım Verenlerle Çalışma

3.2.1 Evde Eşlik Etme: Dinleme ve Saygı

- “Hissettiğim / İhtiyacım Var” Kartları: Duyguların ve ihtiyaçların ifade edilmesini teşvik eden piktogram kartları sağlayın (örn. “Korkuyorum”, “Yardıma ihtiyacım var”).
- Yansıtıcı Dinleme Eğitimi: Bakım verenlere, yanıtlamadan önce öğrenenin sözlerini geri yansıtmayı öğretin; bu, onaylanma ve güveni güçlendirir (Rogers, 1957).

3.2.2 Direnci ve Tabuları Aşmak

- Efsane vs. Gerçek Sınavları: Yaygın yanlış inanışları düzelten erişilebilir testler dağıtın (örn. “Engelli insanlar asexüeldir” → Yanlış).
- Kısa Tanıklık Videoları: Başarılı Cinsel ve Üreme Sağlığı (CÜS/SRH) konuşmaları yapan aileleri gösteren halka açık kısa klipleri paylaşın (ör. TheGenderTalk.eu üzerinde bulunan içerikler).

3.2.3 Diyalog İçin Güvenli Alanlar Oluşturma

- Kuralların Birlikte Belirlenmesi: Ortak oturumların başında gizlilik ve saygılı dil gibi basit, piktogram tabanlı kuralları birlikte geliştirin.
- Kademeli Katılım: Bakım verenlerin önce oturumu gözlemlemelerine izin verin; ardından daha küçük bir grupta sorularını sorabilecekleri bir debrief (geribildirim) oturumu düzenleyin.

3.2.4 Zor Sorularla Nasıl Baş Edilir

- Kamuya Açık Kılavuzlara Atıf: UNESCO’nun cinsellik eğitimi ile ilgili Soru-Cevap (Q&A) kılavuzu gibi ücretsiz erişilebilir rehberlere bağlantılar verin.
- Erteleme Teknikleri: Bakım verenleri bir soruyu kabul etme, ardından takip için zaman planlama konusunda eğitin; bu yaklaşım baskıyı azaltır ve doğru yanıt verilmesini sağlar.

3.3 Uzmanlar ve Eğitimcilerle Çalışma

3.3.1 Kapsayıcı Metodolojik İlkeler

- Evrensel Öğrenme Tasarımı (UDL): Dersleri, öğrenenlere birden çok katılım, sunum ve ifade yolu sunacak şekilde planlayın (UDL İlkeleri/Kılavuzları).
- Travma-Bilinçli Kolaylaştırma: Tetikleyici uyarılarla başlayın, katılmama seçeneği sunun ve duygusal güvenliği desteklemek için topraklama/rahatlama egzersizleri ekleyin (ör. derin nefes alma).

3.3.2 Nasıl Özgünleştirilmiş Oturumlar Düzenlenir

- Oturum Öncesi Kolay Okunur Anket: Öğrenenlerin ön bilgi düzeyini, tercih ettikleri sözcükçeyi ve iletişim ihtiyaçlarını ölçün.
- Öz-savunucular ile Eş-Kolaylaştırma: Gelişimsel engelli gençleri akran eğitimi/öz-savunucu rolünde sürece dahil edin; bu uygulama içeriğin ilgililiğini artırır ve öz-savunuculuğu modelleyerek güçlendirir.
- Esnek İçerik Yolları: Eğiticilerin öğrenenlerin tepkilerine göre derinlik ve hız ayarı yapabilmeleri için “çekirdek” (core) ve “uzatma” (extension) materyaller hazırlayın.

3.3.3 Erişilebilir Oturum Tasarımı, Kapsayıcı Materyal Kullanımı ve Öğrenme Değerlendirmesi ile İzleme

- Erişilebilir Oturum Planları: Yanıtlar için ek zaman tanıma, görsel yardımcıları sağlama gibi açıkça belirtilmiş düzenlemeler içeren planlar hazırlayın.
- Kapsayıcı Materyal Deposu: Piktogram şablonları, kolay-okunur el kitapçıkları ve açıklamalı video bağlantılarını içeren paylaşılan bir sürücü/depo oluşturun.
- Biçimlendirici Değerlendirme Araçları: Anlama kontrolü için hızlı yöntemler kullanın — başparmak yukarı/aşağı, emoji tepkileri, piktogramlı kısa çıkış kartları gibi.
- İzleme ve Veri Toplama: Katılımı, kavrayışı ve öğrenenlerin kendi bildirdiği özgüven düzeyini basit, piktogram destekli anketlerle takip edin.

3.3.4 Eğitim ve Sosyo-Sağlık Ekipleri ile Koordinasyon

- Disiplinlerarası Planlama Toplantıları: Uygarlamalar ve ilerlemeyi gözden geçirmek için özel eğitimciler, konuşma terapistleri ve psikologlarla düzenli kontroller planlayın.
- Ortak Dokümantasyon: Kullanılan düzenlemeleri, öğrenen geribildirimlerini ve gözlenen çıktıları belgelemek için ortak günlükler veya dijital kayıtlar kullanın.
- Sürekli İyileştirme Döngüleri: Oturum materyalleri ve yöntemlerinin düzenli gözden geçirmesini yapın; uygulamaları paydaş geri bildirimlerine göre güncelleyin.

3.4 Tabu Konuların, Stereotiplerin ve Zor Etkileşimlerin Yönetimi

Kapsayıcılığı taahhüt eden eğitim ortamlarında bile, özellikle gelişimsel engelli gençlerin cinselliği söz konusu olduğunda, eğitimciler derin köklü kültürel tabu ve yanlış inanışlarla karşılaşabilir. Bu bölüm, zor soruları yanıtlamada, konuyu ertelemekten kaçınmada ve yapıcı diyalog geliştirmede kullanılabilecek kanıta dayalı stratejiler ve kamuya açık kaynakları sunar.

3.4.1 Yaygın Stereotipler ve Engeller

Stereotip / Engel

- “Engelli insanlar cinsel değildir.”
- “Cinsellik hakkında konuşmak cinsel davranışı teşvik eder.”
- “Aileler en iyi bilir; uzmanlar ailelere danışmalıdır.”
- “Rıza, bilişsel güçlükleri olan kişiler için çok soyuttur.”
- “Cinsellik özel bir meseledir; kamuya açık şekilde tartışılmamalıdır.”

Eğitim Üzerindeki Etkisi

- Öğrenenler utanmış hisseder; aileler Cinsel ve Üreme Sağlığı (CÜS) konularının programa dahil edilmesine direnç gösterir.
- Bakım verenler onay vermeyi reddeder; oturumlar kısaltılır veya iptal edilir.
- Eğiticiler güçsüz hisseder; yanlış veya eksik bilgiler yayılmaya devam eder.
- Aşırı basitleştirme olur; öğrenenlerin kendi karar alma yetisi ve ajansı göz ardı edilir.
- Öğrenenlerin güvenli ve güvenilir bilgi kaynaklarına erişimi yoktur.

3.4.2 Hazırlık ve Çerçeveleme

Açık Öğrenme Anlaşmaları Belirleyin (ilk oturum)

- Gizlilik, karşılıklı dinleme ve utanma-yok ilkelerini kapsayan, basit, piktogram tabanlı bir “Saygı Sözleşmesi” geliştirin.
- Sözleşmeyi her oturumda görünür biçimde sergileyin.

Tartışmaları Verilerle Temellendirin

- Yetkili istatistikleri belirtin; örneğin, engelli ergenlerin cinsel istismara uğrama olasılığı neredeyse dört kat daha yüksektir.
- İnsan hakları çerçevelerine atıf yapın: örn. eğitim haklarıyla ilgili CRPD Madde 24.

Konuşmayı Normalleştirin

- Cinsel içeriği tanıtmadan önce evrensel olarak ilişkilendirilebilen konularla başlayın (arkadaşlık, duygular).
- Konuyu gizemden kurtarmak için kısa bir AMAZE videosu (ergenlik ya da sağlıklı ilişkiler) gösterin.

3.4.3 Tartışmalı veya Hassas Sorulara Yanıt Verme

Öğrenenler veya aileler zorlu sorular yönelttiğinde, eğiticiler “SOR – KABUL ET – UYARLA” modelini uygulayabilir:

SOR — Açıklama İsteyin

- “Tam olarak neyi anlamak istediğinizi söyleyebilir misiniz?”
- Bu, gerçek kaygıyı varsayımlar yerine doğrudan ele almanızı sağlar.

KABUL ET — Duygu veya İnancı Doğrulayın

- “Bu konunun rahatsız edici olabileceğini anlıyorum.”
- Sorgulayanın duygularını doğrulamak, savunmacılığı azaltır.

UYARLA — Yanıtınızı Uygun Hale Getirin

- Yaşa ve gelişim düzeyine uygun, doğru bilgiyi verin.
- Emin değilseniz, bir planla erteleyin: “Şu anda o ayrıntıya sahip değilim, ama bunu araştırıp bir sonraki oturumda size bildireceğim.”

Örnek Diyalog

Öğrenen: “Engelli kişilerin cinsel ilişki yaşama izni var mı?”

Eğitici (SOR): “Buradan kastınız ‘izin’ ile yasal olarak mı, yoksa ailelerin onayı mı?”

Öğrenen: “Yasal olarak.”

Eğitici (KABUL ET): “Bu çok önemli bir soru.”

Eğitici (UYARLA): “Birçok yerde yasa, tüm yetişkinlerin rızaya dayalı ilişkilere girme hakkını tanıır. Ülkemizdeki cinsel ve üreme sağlığı hakları konseyinin web sitesini paylaşacağım ve bunu gelecek haftaki oturumda birlikte tartışacağız.”

3.4.4 Direnç Gösteren Ailelerle İletişime Geçme

Stratejiler:

- “Family Café” Modeli: Aileleri tek bir uzun ve korkutucu sunumun yerine, farklı konulara (ör. rıza, gizlilik) yönelik piktogram rehberli istasyonlar arasında döndükleri küçük, gayriresmi grup tartışmalarına davet edin.
- Efsane–Gerçek (Myth-Busting) El İlanları: Kolay-okunur metin ve ikonlar içeren tek sayfalık “Efsane vs. Gerçek” PDF’ler hazırlayın. Örnek:
 - Efsane: “Doğum kontrolü hakkında konuşmak cinsel serbestliği teşvik eder.”
 - Gerçek: “Bilgi, daha güvenli seçimleri destekler ve cinsel aktivitenin ertelenmesine yardımcı olabilir.”
- Video Tanıklıkları: AMAZE’den (örn. <https://www.youtube.com/watch?v=K2K4mjvg2Xw>) kısa klipler gösterin; ebeveynlerin CÜS (Cinsel ve Üreme Sağlığı) konuşmalarını nasıl başarıyla yönettiklerini anlatan videolar olumlu sonuçları göstermede etkilidir.

3.4.5 Çatışmayı Önleme ve Yönetme

- Oturum Öncesi Ebeveyn Bilgilendirmeleri: Amaçları açıklamak ve ilk kaygıları ele almak için 15 dakikalık çevrimiçi bir oryantasyon (ör. Zoom) sunun.
- “Park Yeri” (Parking Lot) Tekniği: Konu dışı veya tartışmalı konuları daha sonra ele almak üzere not almak için görünür bir “Park Yeri” flipchart’ı veya paylaşılan Google Dokümanı kullanın; bu, oturumun sapmasını önler.
- Güvenli Çıkış Seçenekleri: Her katılımcının (öğrenen veya aile üyesi) gerekirse oturumdan ayrılabilceğini veya mikrofonu/video’sunu kapatabileceğini açıkça belirtin — bu, özerkliği ve duygusal güvenliği güçlendirir.

3.4.6 Kamuya Açık Kaynaklardan Yararlanma

Kaynak Türü — Bağlantı & Kullanım Amacı

- Animasyon Videoları — AMAZE YouTube: ergenlik, rıza, sağlıklı ilişkiler hakkında kısa animasyonlar (ör. <https://youtu.be/K2K4mjvg2Xw>). Eğitim oturumlarında konuları normalleştirmek ve kavramları basitleştirilmiş görsellikle anlatmak için kullanılır.
- Etkileşimli Araç — TheGenderTalk.eu: toplumsal cinsiyet kimliğini erişilebilir adımlarla keşfetmek için etkileşimli bir platform. Sınıf içi tartışmalar ve bireysel farkındalık çalışmaları için uygundur.
- Haklar Rehberi — OHCHR (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği) — zararlı uygulamalar ve çocuk evliliği hakkında rehberlik: <https://www.ohchr.org/en/women/harmful-practices>. Politika ve hak temelli çerçeve sunmak için başvurulabilir.
- Veri & Raporlar — UNAIDS Global AIDS Update (Temmuz 2023): <https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/pressreleaseandstatementarchive/2023/july/un-aids-global-aids-update>. Cinsel sağlık konularında güncel epidemiyoloji, önleme ve politika verileri sağlar.
- Araç Kılavuzu — UNESCO CSE Toolkit: <https://csetoolkit.unesco.org>. Kapsamlı cinsel eğitim (CSE) için kanıta dayalı müfredat örnekleri, ders planları ve politika önerileri içerir.

Bu stratejilerle eğitimcileri güçlendirerek, tabuların fırsata dönüştüğü dayanıklı bir öğrenme ortamı yaratırız; böylece her soru—ne kadar zorlayıcı olursa olsun—anlama ve güçlenme kapısını aralayacak bir fırsata dönüşür.

4- İZLEME, DEĞERLENDİRME VE İYİLEŞTİRME

Etkili izleme ve değerlendirme (İ&D / M&E), kapsayıcı cinsellik eğitiminin öğrenenlerin ihtiyaçlarına duyarlı kalmasını ve hedeflenen sonuçlara ulaşmasını sağlamak açısından kritik öneme sahiptir. Katılım, kavrama ve öz-savunuculuk becerileriyle ilgili verileri sistematik biçimde toplayarak eğitimciler hangi yöntemlerin etkili olduğunu ve hangilerinin gözden geçirilmesi gerektiğini tespit edebilir. Quiz puanları veya anket/oy katılımı gibi nicel göstergeler ile öğrenenler ve ailelerden alınan nitel yansımaların birleştirilmesi, etkinin bütünsel bir görünümünü sunar.

Öğrenen portföyleri ve yansıtıcı günlükler, kavramsal anlayışın ve kişisel gelişimin zamana yayılmış somut kanıtlarını sağlar. Aynı derecede önemli olan, ortaya çıkan zorlukları ve fırsatları tespit etmek için aileler, bakım verenler ve disiplinlerarası ortaklarla düzenli geribildirim döngüleri kurmaktır. Gözden geçirme toplantıları tüm paydaşların iyi uygulamaları paylaşmasına, engelleri çözmesine ve uyarlamaları birlikte geliştirmesine imkân verir. Materyallerin sürüm kontrolü, eğitimcilerin her zaman en güncel ve en etkili kılavuzlardan yararlanmasını garanti eder. Böylece İ&D ve sürekli iyileştirme, yüksek kaliteli ve hak temelli eğitimi sürdüren dinamik bir döngü—planla, uygula, kontrol et, düzelt—oluşturarak her katılımcının gelişimini destekler.

4.1 Göstergeler ve Veri Toplama

- Katılım Ölçütleri: Devam izleme, etkileşim sıklığı (ör. sohbet katkıları, anket yanıtları) ve görev tamamlama oranlarını (ör. piktogram storyboard'ları) takip edin.
- Kavrama Ölçümleri: Her oturum sonunda kısa, piktogram destekli quiz'ler kullanarak temel terim ve kavramların anlaşılmasını değerlendirin.
- Öz-Yeterlik ve Güven: Öğrenenlerin becerileri uygulama konusundaki algılarını ölçmek için Likert tipi sorular (emoji ölçekleriyle) ekleyin (örn. "Cinsel ilişkiye girmek istemediğimde 'hayır' diyebilirim").
- Davranışsal Niyetler: Yardım arama veya istismarı bildirme niyetlerini basit senaryo yönlendirmeleriyle ölçün (örn. "Birisi bana uygun olmayan şekilde dokunursa ne yaparım...").

4.2 Öğrenen Portföyleri ve Yansıtıcı Günlükler

- Piktogram Portföyleri: Öğrenenlerin orijinal piktogram dizilerini bilgi inşa süreçlerine dair fiziksel/dijital eserler olarak toplayın.
- Yansıtıcı Günlükler: Öğrenenleri, kısa ve yapılandırılmış yansımalar (destekle yazılı veya ses kaydı şeklinde) kaydetmeye teşvik edin; bu günlükler hangi içeriğin faydalı bulunduğunu ve hangi konuların zorlandığını ortaya koyar.

4.3 Ortak Gözden Geçirme Mekanizmaları

- Çeyreklik Gözden Geçirme Toplantıları: Proje ortaklarını (İspanya, Portekiz, Türkiye) bir araya getirerek veri özetlerini paylaşın, başarıları tartışın ve iyileştirme alanlarını belirleyin.
- Paydaş Geribildirim Döngüleri: Ailelerden, bakım verenlerden ve sosyo-sağlık profesyonellerinden kolay-okunur anketler ve odak grupları aracılığıyla düzenli geri bildirim toplayın.
- Materyal Sürümleme: Gelen geri bildirimlere dayanarak piktogram şablonları, el kitapçıkları ve kolaylaştırıcı kılavuzları güncelleyin; değişiklikleri izlemek için sürüm kontrolü (version control) uygulayın.

4.4 Sürekli İyileştirme Döngüsü

1. Planla: Oturum hedeflerini tanımlayın, kullanılacak materyalleri ve yapılacak düzenlemeleri seçin.
2. Uygula (Do): Oturumu yürütün ve oturum içi gözlemleri toplayın.
3. Kontrol Et (Check): Katılım verilerini, quiz sonuçlarını ve geri bildirimleri analiz edin.
4. Harekete Geç (Act): Materyallerde, yöntemlerde veya hızda revizyon yapın; yapılan değişiklikleri tüm kolaylaştırıcılarla paylaşın.

5- KAYNAKLAR VE REFERANSLAR

Bu bölüm, yukarıda belirtilen uygulamaları tamamlayıcı nitelikte olan, kamuya açık kılavuzları, araç setlerini ve çokluortam kaynaklarını listeler.

5.1 Kaynakça ve Ek Kılavuzlar

- CAST (2018). Universal Design for Learning Guidelines. Version 2.2.
- (Evrensel Öğrenme Tasarımı için kılavuz ilkeler; UDL uygulamaları ve önerileri içerir.)
- UNESCO (2018). International Technical Guidance on Sexuality Education. Paris: UNESCO.
- (Kapsamlı Cinsel Eğitim: Uluslararası teknik rehber.)
- Rogers, C. R. (1957). “The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change.” Journal of Consulting Psychology, 21(2), 95–103.
- (Terapi ve kolaylaştırma yaklaşımlarında temel ilkeleri içeren klasik makale; yansıtıcı dinleme ve doğrulama teknikleri için başvuru.)
- Crenshaw, K. (1989). “Demarginalizing the Intersection of Race and Sex.” University of Chicago Legal Forum, 1989(1), 139–167.
- (Kesişimsellik kavramını tanıtan temel kaynak; kimliklerin kesişmesinin adaletsizlik üzerindeki etkilerini inceler.)
- WHO (2006). Defining Sexual Health: Report of a Technical Consultation on Sexual Health. Geneva: World Health Organization.
- (Cinsel sağlık tanımları ve ilkesel çerçeveler üzerine WHO teknik raporu.)

5.2 Araçlar ve Yararlı Bağlantılar

- RSAC Pictogram Library
 - “RSAC pictogram” şeklinde arama yaparak kolay-okunur materyaller için uygun, ücretsiz ve kaliteli piktogramlara erişebilirsiniz. (Piktogramlar, kolaylaştırılmış metinlerle birlikte kullanıldığında öğrenme erişilebilirliğini artırır.)
- Canva Şablonları
 - “Pictogram storyboard” ya da benzeri şablonları kullanarak, mesaj-öncelikli piktogram dizilerini hızlıca tasarlayabilirsiniz.
- Amaze YouTube Kanalı
 - Ergenlik, rıza ve sağlıklı ilişkiler konularında kısa, animasyonlu videolar: <https://www.youtube.com/@amazeorg>
- Mentimeter
 - Gerçek zamanlı kelime bulutu ve anket etkinlikleri oluşturmak için: <https://www.mentimeter.com>
- TheGenderTalk.eu
 - Toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadesini erişilebilir adımlarla keşfetmeye yönelik etkileşimli araç: <https://thegendertalk.eu>
- UNESCO CSE Toolkit
 - Kapsamlı Cinsel Eğitim (CSE) uygulamaları, ders taslakları ve politika rehberleri için kapsamlı kaynak: <https://csetoolkit.unesco.org>
- OHCHR — Harmful Practices
 - Zararlı uygulamalar ve çocuk evliliği hakkında rehberlik ve hak temelli politika önerileri: <https://www.ohchr.org/en/women/harmful-practices>
- UNAIDS — Global AIDS Update (July 2023)
 - HIV epidemiyolojisi, önleme stratejileri ve hak temelli yaklaşımlar hakkında güncel veri ve rapor: <https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/pressreleaseandstatementarchive/2023/july/unai>
[ds-global-aids-update](https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/pressreleaseandstatementarchive/2023/july/unai)

6- TERİMLER Sözlüğü

- Abstinence — Cinsel Tutum (Periyodik veya Süreklilikle) / Cinsel İlişkiyi Erteleme/Kaçınma
- (Belirli bir süre veya süresiz olarak cinsel etkinlikten kaçınma seçimi.)
- Affirmative Consent — Onaylayıcı Rıza / Olumlu Rıza
- (Gönüllü, istekli ve açık bir “evet” ifadesi; rızanın olumlu ve aktif biçimi.)
- Affective-Sexual Education — Duygusal-Cinsel Eğitim
- (Duygusal, ilişki kurma ve cinsel sağlık alanlarını bütüncül olarak ele alan eğitim yaklaşımı.)
- Bicultural Competency — İki Kültüre Uyum Yetkinliği / İkikültürlü Yeterlik
- (Göçmen veya azınlık bağlamında, iki farklı kültürel çerçeveyi anlama ve saygı gösterme becerisi.)
- Bio-Psychosocial Model — Biyo-Psiko-Sosyal Model
- (Sağlık ve davranış; biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin etkileşimi olarak değerlendiren bütünlüklü çerçeve.)
- Bilişsel Erişilebilirlik (Cognitive Accessibility):
- Bilişsel güçlükleri olan kişilerin bilgiyi anlayabilmelerini sağlayan uyarlamalar (ör. sadeleştirilmiş dil, görsel destekler).
- Rıza Sürekliliği (Consent Continuum):
- Rızanın farklı derecelerini gösteren bir spektrum; gönüllü ve hevesli onaydan rızanın yokluğuna kadar uzanan nüansları öğretmek için kullanılır.
- Dijital Güvenlik (Digital Safety):
- Çevrimiçi kişisel bilgileri ve bireylerin refahını korumaya yönelik uygulamalar ve araçlar (örn. gizlilik ayarları, güçlü parolalar).
- Engellilik Ettiği Kurallar / Engellilik Nezaketi (Disability Etiquette):
- Engelli kişilerle etkileşimde saygılı davranış ve dil kuralları (örn. yardım teklif etmeden önce izin sormak).
- Elektrografik Geribildirim (Electrographic Feedback):
- Basit biyogeribildirim cihazlarının (örn. nabız oksimetreleri vb.) sağlık eğitimi bağlamında fizyolojik tepkileri görselleştirmek için kullanımı.
- Güçlendirme (Empowerment):
- Bireyin yaşamı ve kararları üzerinde artan kontrol sahibi olma süreci; özellikle sağlık ve ilişkiler alanında özerkliği destekler.
- Etik Öykü Anlatımı (Ethical Storytelling):
- Kişisel veya başkalarına ait anlatıların eğitimde, gizlilik, rıza ve kültürel hassasiyet gözetilerek paylaşılması.
- Toplumsal Cinsiyet İfadesi (Gender Expression):

Bir kişinin toplumsal cinsiyet kimliğini davranış, giyim, saç stili ve ses yoluyla dışa vurma biçimi.

-
- Toplumsal Cinsiyet Kimliği (Gender Identity):
 - Bireyin kendini erkek, kadın, her ikisi, hiçbirisi veya başka bir cinsiyet olarak içsel olarak nasıl hissettiği.
- Sağlık Okuryazarlığı (Health Literacy):
 - Uygun sağlık kararları almak için gerekli temel sağlık bilgilerini edinme, işleme ve anlama yeteneği.
- Kimlik-Öncelikli Dil (Identity-First Language):
 - Bazı öz-destekçiler tarafından tercih edilen dil yaklaşımı; kimliği engelliliğin önünde kullanır (örn. “otistik kişi” gibi).
- Kapsayıcı Pedagoji (Inclusive Pedagogy):
 - Sınıftaki çeşitliliği dikkate alan, tüm geçmişleri ve yetenekleri değerleyen öğretim stratejileri.
- Kesişimsel Zorbalık (Intersectional Bullying):
 - Aynı anda birden fazla kimlik ögesini hedef alan taciz (ör. hem engellilik hem de cinsel yönelime dayalı saldırılar).
- İnterseks (Intersex):
 - Doğumda üreme veya cinsel anatomisi tipik “erkek” ya da “kadın” tanımlarına tam uymayan bireyleri tanımlayan terim.
- Yinelemeli Tasarım (Iterative Design):
 - Eğitim materyallerini kullanıcı geri bildirimine göre prototipleme, test etme ve geliştirme süreçlerinin döngüsel uygulanması.
- Gündelik Kültür / Küçük “k” Kültür (Little “c” Culture):
 - Bir grubun günlük uygulamaları, değerleri ve normları; kültürel açıdan duyarlı öğretimde ele alınması önemlidir.
- Kontrol Odağı (Locus of Control):
 - Bireylerin yaşam olayları üzerinde ne kadar güç sahibi olduklarına ilişkin inanç düzeyi; içsel kontrol odağı öz-savunuculuğu destekler.
- Erkeklik / Kadınlık Normları (Masculinity Norms / Femininity Norms):
 - Toplumun erkeklerin veya kadınların “nasıl” davranması gerektiğine dair beklentileri; benlik saygısı ve ilişkileri etkileyebilir.
- Nöroçeşitlilik (Neurodiversity):
 - Otizm, ADHD gibi nörolojik farklılıkların insan çeşitliliğinin doğal çeşitleri olarak görülmesi yaklaşımı.
- Akran Mentörlüğü (Peer Mentorship):
 - Biraz daha deneyimli eşler aracılığıyla öğrenenlerin rehberlik, destek ve rol model desteği alması.
- Pozitif Cinsellik (Positive Sexuality):
 - Sadece riskleri vurgulamak yerine haz, rıza ve karşılıklı saygıyı ön plana çıkaran cinsellik yaklaşımı.

- Hizmet Öncesi Eğitim (Pre-Service Training): Resmî görevlerine başlamadan önce profesyonellere verilen eğitim ve beceri geliştirme etkinlikleri.
- Ayrıcalık (Privilege): Bedensel sağlıklı olma, cisgender olma gibi sosyal kimliklerden kaynaklanan, grup dinamiklerini etkileyebilen kazanılmamış avantajlar.
- Koruyucu Faktörler (Protective Factors): İstismara maruz kalma riskini azaltan kişisel, sosyal veya çevresel öznitelikler (ör. destekleyici ilişkiler).
- Queer-Dostu / Queer-Kapsayıcı Dil (Queer-Inclusive Language): Heteroseksüelliği varsaymadan LGBTİ+ kimliklerini ve ilişkilerini kucaklayan, kapsayıcı kelime ve ifadeler.
- Yansıtıcı Uygulama (Reflective Practice): Eğitimcilerin öğretim deneyimlerini eleştirel biçimde gözden geçirip sürekli iyileştirme yaptığı süreç.
- Güvenli Alan İlkeleri (Safer Space Principles): Ortamların saygılı, kapsayıcı ve zarar veya dışlanma riskini en aza indirecek şekilde düzenlenmesine ilişkin yönergeler.
- Öz-Düzenleme (Self-Regulation): Duygu ve davranışları yönetmeye yardımcı teknikler (örn. derin nefes alma, farkındalık uygulamaları).
- Cinsel Özsaygı (Sexual Self-Esteem): Bir kişinin kendisini cinsel bir varlık olarak olumlu değerlendirme düzeyi; arzu ifade etme ve sınır koyma konusunda güveni.
- Cinsel Yönelim Spektrumu (Sexual Orientation Spectrum): Cinsel çekimin kategorik değil süreklilik gösteren bir yelpaze üzerinde yer aldığı anlayışı.
- Sosyal Hikâyeler (Social Stories): Otizm gibi durumları olan öğrenenlere sosyal becerileri ve beklenen davranışları öğretmek için kullanılan kısa, betimleyici anlatılar.
- Paydaş Katılımı (Stakeholder Engagement): Programların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine öğrenenler, aileler ve hizmet sağlayıcılar gibi ilgili tüm tarafların dahil edilmesi.
- Damgalamayı Azaltma (Stigma Reduction): Cinsellik, engellilik veya sağlık koşullarıyla ilişkilendirilen olumsuz stereotip ve utanç duygusunu azaltmaya yönelik stratejiler.
- Travma Tetikleyicisi (Trauma Trigger): Rahatsız edici anıları veya duygusal tepkileri tetikleyebilecek bir uyarıcı (örn. ses, görüntü, durum).
- Dolaylı/İkincil Travma (Vicarious Trauma): Eğitimciler veya bakım verenlerin, öğrenenlerin travmatik öykülerine maruz kalmaları sonucu yaşadıkları ikincil travmatik etkilenme.
- Görsel Senaryo Hazırlama (Visual Scripting): Rol-oyunu öncesinde diyalog yazarak ve sahneleri planlayarak öğrenenlere açıklık ve güven kazandırma yöntemi.
- İyi Oluş Göstergeleri (Well-Being Indicators): Duygusal denge, sosyal bağlılık ve yaşam doyumu gibi bütünsel sağlık ölçütleri.

Bu rehber canlı bir belge olarak tasarlanmıştır. Eğitimciler ve proje ortakları, duygusal-cinsel eğitimin herkese kapsayıcı, ilgili ve etkili kalmasını sağlamak için rehberi uyarlamaya, genişletmeye ve kendi yeniliklerini paylaşmaya teşvik edilir.